

KOMINTERNA – „TŘETÍ OBDOBÍ“ A JEHO VLIV NA KSČ

PETER POPÁLENÝ

Kominternu patřila mezi nemnoho mezinárodních organizací, které měly značný vliv na celosvětové politické dění v meziválečném období. V mnoha ohledech ji lze také spatřovat jako nástupkyni i přímou konkurentku ostatních internacionál. Od svého vzniku na jaře roku 1919 bylo cílem jejich představitelů a členských sekcí nastolit zcela nový řád. Kominternu¹ byla od svého počátku budována nejen jako centralizovaná organizace, ale také jako hnutí snažící se sdružit široké spektrum radikálních levicových uskupení a zároveň ovlivňovat jejich směřování. V praxi tato organizace fungovala jako svaz komunistických stran i jako jediná celosvětová integrující politická strana usilující určovat jednotnou strategii pro celé komunistické hnutí. Zcela zásadní a neopomenutelnou charakteristikou byla její úzká ideologická a politická vazba na Sovětský svaz, spojená také s ekonomickou závislostí na moskevském vedení.²

Při pohledu na vývoj Kominterny lze vysledovat řadu jednotlivých časových úseků, které sebou přinášely mnoho změn, ne-li zvrátů. Každé období mělo svůj zákonitý dopad na dění v národních členských sekcích. Mezi etapy vývoje Kominterny, které ovlivnily zásadním způsobem vývoj a profilaci této organizace, patří i tzv. „třetí období“. Období 1928–1933 uvozené VI. a VII. kongresem přineslo zásadní posun „doleva“ a zvýšený nátlak na definitivní bolševizaci jednotlivých komunistických stran. Národní sekce včetně československé se měly definitivně vypořádat se sociálnědemokratickými relikty a stvrdit své bolševické směřování. Důsledek požadovaných změn měl však fatální dopad na postavení komunistů ve společnosti i na jejich členskou základnu.

---

1 Kominternu v řadě dokumentů nesla název Komunistická internacionála, III. internacionála, případně zkratku KI.

2 Adıbekov, M. Grant – Šachnazarova, N. Eleonora – Širiňja, Kirill K.: Organizacionnaja struktura Kominternu. Od kongresa ke kongresu. In Čubarjan, O. Aleksandr, ed. Istorija Kommunističesko Internacionala 1919–1943: dokumentalnyje očerki. Moscow 2002, s. 11.

VI. kongres Kominterny

Za pomyslný milník v rámci „třetího období“ lze z mnoha důvodů považovat VI. kongres Kominterny konaný v letních měsících roku 1928.³ Průběh a dění nadcházejícího kongresu měly reagovat na údajnou dočasnou stabilizaci kapitalismu. Bez ohledu na tuto skutečnost a neustálou perzekuci a útoky reakcionářů mělo docházet k rozvoji komunistického hnutí. Počet členů komunistických stran měl být na vzestupu, ale paradoxně jejich počet klesal v nejnepříhodnějších kapitalistických státech, které by měly být naopak v posledním stádiu své existence. Již před začátkem kongresu byl však hlavní viník znám. Sociálně demokratické strany měly být jednoznačně odpovědné za nastalý stav a co víc, byly odpovědné za pronikání pravicově oportunistických tendencí do samotné Kominterny. Pro stoupence rigidního bolševismu byla jediná cesta, očistit komunistické hnutí od pravicového oportunismu, trockismu a všech úchylek a udržet „čistou“ marxisticko-leninskou ideologii spolu s organizační jednotou.⁴ Kongres měl všechny tyto snahy nejen opětovně potvrdit, ale také nekompromisně uvést v život.

VI. kongres přinesl řadu stěžejních změn nejen v politické linii, ale také v rámci její organizační struktury a procesů. Velmi podstatná byla provázanost těchto oblastí s cílem zefektivnit činnost a posílit pravomoci Kominterny potažmo moskevského vedení. Výsledkem mělo být konečné naplnění dlouhodobých snah o bolševizaci národních komunistických stran, vytýčených již na počátku dvacátých let⁵ a doplněných o zásadní vliv stoupců stalinských metod. O úzkém propojení mezi děním na půdě Kominterny, EKI⁶ a vedením VKS(b)⁷ již nemělo být pochyb.

---

3 VI. kongres probíhal v Moskvě od 17. července do 1. září 1928. Pozvánky dle předsedy mandátové komise Piatnického obdrželo 66 stran a organizací sdružujících 4 000 000 členů z toho 1 800 000 bylo organizováno ve stranách a 2 200 000 v mládežnických organizacích. Je poněkud překvapivé, že v případě kongresu, který měl zcela zásadní dopad na dění v Kominterně i mimo ni, nepanuje shoda nejen v počtu delegátů, ale také celkového počtu delegátů s hlasovacím právem. Dostupné zdroje uvádějí 532 delegátů, z nichž disponovalo hlasovacím právem 387 pozvaných, nebo 575 delegátů, z nichž mělo hlasovací právo pouze 372. (Degras, Jane: *The Communist International 1919–1943: Documents: Volume 2 1923–1928*. London 1971, s. 446) Rozdílnost v těchto základních údajích poněkud komplikuje případné komparace a analýzy.

4 Sobolev, Aleksandr Ivanovič: *Komunistická internacionála*. Praha 1974, s. 271–272.

5 Voráček, Emil: *Politika Kominterny a proces „bolševizace“ KSČ (1924–1929)*. In Prokš, Petr a kol.: *České země a moderní dějiny Evropy: studie k dějinám 19. a 20. století*. Praha 2010, s. 122.

6 EKI, ECCL, ИККИ – Exekutiva Komunistické internacionály byla vrcholným orgánem Kominterny mezi jeho jednotlivými kongresy.

7 Všesvazová komunistická strana (bolševiků) VKS(b).

Politická linie

Průběh kongresu potvrdil úzkou provázanost mezi Kominternou a vývojem v rámci VKS(b), kde již stalinské křídlo prosadilo nekompromisní posun „vlevo“.⁸ Pro další vývoj a směřování Kominterny měl stěžejní význam její program. Téma programu Kominterny bylo poprvé projednáno v roce 1922 na II. rozšířeném plénu EKI. V kongres konaný v roce 1924 přijal základní návrhy programu a následně je předal jednotlivým sekcím. Výsledná verze měla být přijata až na VI. kongresu v roce 1928. Zásadní úlohu a vliv měl v rámci příprav programového návrhu ÚV VKS(b). Schválený program Kominterny v sobě zahrnoval hodnocení revolučního potenciálu spolu s údajnou všeobecnou krizí kapitalistického systému. Výsledkem byla predikce nevyhnutelného vítězství světové revoluce. Toto téma bylo ovšem velice ožehavé a spojované s Trockého pojetím revoluce. Jakékoli názory Trockého však byly neakceptovatelné a kongres přijal tezi o historicky naprosto nevyhnutelné různosti cest a časových posunů při nastolování diktatury proletariátu v jednotlivých zemích v závislosti na stupni jejich vývoje. Výsledkem bylo vytvoření typologie rozlišující tři hlavní typy na základě vyspělosti kapitalistické společnosti. Za jistých okolností a v případě internacionální pomoci mohly diktatury proletariátu dosáhnout i na zaostalé koloniální země. Hlavním hybatelem a garantem správného přechodu k diktatuře proletariátu byla zvolena VKS(b) jako představitelka sekce Kominterny úspěšně řídící diktaturu v Sovětském svazu. Naopak úkolem všech členských sekcí byla povinnost maximálně napomáhat při výstavbě SSSR a v neposlední řadě tuto diktaturu všemožně bránit před útoky imperialistických mocností.⁹ Vzniklá závislost dávala z pohledu sovětských komunistů právo aktivně vstupovat do dění národních komunistických stran nejen z titulu organizace Kominterny, ale také jako představitelky jediné proletářské země.¹⁰

Hledání příčin neúspěchu politiky jednotných front v rozvinutých zemích spolu se silícími fašistickými tendencemi patřily mezi stěžejní témata kongresu. Za hlavního viníka neúspěchu a nepřítel byla označena sociální demokracie, která byla postavena na roveň fašistického nebezpečí. V praxi měla být důsledně aplikována totožná politika boje proti buržoazním i sociálnědemokratickým stranám. Vše nebolševické bylo v konečném důsledku fašistické a připravující kontrarevoluci

8 McDermott, Kevin – Agnew, Jeremy: Kominternu: Dějiny mezinárodního komunismu za Leniny a Stalinovy éry. Praha 2011, s. 95.

9 Sobolev, A. I.: Komunistická internacionála, s. 273–278.

10 Ve stínu a pod vlivem Sovětského svazu existovala další socialistická země v čele s Mongolskou lidovou revoluční stranou (MLRS). Mongolsko bylo v mnoha ohledech satelitní zemí a nemohlo konkurovat na půdě Komunistické internacionály Sovětskému svazu. Naopak vedení Komunistické internacionály aktivně zasahovalo do dění v Mongolsku, včetně příprav sjezdu MLRS.

v Sovětském svazu. Sociální demokracie, ačkoli byla označována představiteli Kominterny za zkrachovalou a přežívající pouze na základě kapitalistické stabilizace, měla za svůj hlavní úkol ideologickou přípravu na válku proti SSSR.¹¹ Sociálně-demokratické nebezpečí a sociálfašismus se stal součástí rétoriky Kominterny na řadu dalších let bez ohledu na kritické hlasy některých jejích členů, např. Bodenmanna nebo Bucharina upozorňující, naopak na nesmyslnost ztotožnění sociální demokracie s fašismem, které však nemělo mít dlouhého trvání.¹²

Situace v jednotlivých národních sekcích patřila mezi neméně důležité body jednání. Vývoj v Sovětském svazu byl prezentován a hodnocen jako jasný doklad úspěšné proletářské diktatury. Postavení VKS(b) bylo definováno jako zcela unikátní a nenahraditelné. Z pohledu Kominterny měli pouze sověšští komunisté zkušenosti s řízením a výstavbou státu vytvořeného na základě marxisticko-leninské ideologie. Představitelé VKS(b) byli postaveni do pozice mentorů a vykladačů správných názorů a postupů. Tvrdý a nekompromisní boj stalinského vedení proti jednotlivým frakcím a nesouhlasným názorům byl při tomto hodnocení překryt zdáním úspěšného a šťastného budování Sovětského svazu.¹³ Hodnocení ostatních národních sekcí se však neslo mnohdy ve zcela jiném tónu.

Čínští komunisté byli podrobeni kritice, kterou lze nazvat „univerzální“ a aplikovatelnou na jakoukoli národní sekci. Neúspěch čínských soudruhů v prosazování stranické linie nebyl způsoben chybnou politikou, ale chybným uplatňováním správné politiky. Za tento stav byl plně odpovědný čínský ústřední výbor strany a někteří představitelé Kominterny v Číně, kteří nevzali na vědomí objektivní změny situace. Z celkového pohledu byla hlavním nebezpečím pro všechny národní sekce i Kominternu samotnou přítomnost pravicových tendencí a nedostatečná kritika sociálnědemokratických představitelů spolu s přemrštěným respektem k buržoazním zákonitostem. Vzniklé frakční boje zmítaly jednotlivými národními komunistickými stranami, v případě jugoslávských komunistů trvaly již sedm let. Polský sjezd se protáhl na tři měsíce a komunistická strana v USA byla stále rozštěpena. Důvody těchto problémů spatřovalo moskevské vedení v neschopnosti uvést do praxe jednotlivé direktivy a zcela odmítalo připustit podíl na tomto stavu. Pocity zástupců národních sekcí nejlépe dokumentovalo vyjádření holandského delegáta Louise de Vissera, který v mnohém souhlasil s Bucharinovým hodnocením, ale jím předložená hodnotící zpráva ve skutečnosti nic nedsdělila o činnosti EKI. V celé řadě zásadních otázek EKI neposkytla žádné směrnice nebo je poskytla již příliš pozdě. Zástupce švýcarských komunistů Marino Bodenmann konstatoval, že významný podíl materiálů zaslaných EKI jednotlivým sekcím byl zcela irelevantní nebo přišel

---

11 Degras, J.: *The Communist International*, s. 446.

12 Sobolev, A. I.: *Komunistická internacionála*, s. 273; Voráček, E.: *Politika Kominterny*, s. 124.

13 Sobolev, A. I.: *Komunistická internacionála*, s. 287.

se zpožděním. Zástupci národních sekcí nechtěli předpřipravené články, ale fakta, na jejichž základě by byli sami schopni redakční práce. Nemluvě o odborových otázkách, ke kterým distribuovala EKI a její oddělení zcela rozporuplné informace a názory.¹⁴

V rámci hodnocení národních sekcí nebyla opomenuta ani otázka vývoje v Československu.¹⁵ V samotné činnosti československých komunistů byla shledána řada nedostatků navzdory pokračujícímu pokroku ve směřování KSC do podoby masové proletářské strany. Nicméně strana měla trpět vážnými nedostatky, zejména jistou mírou oportunistické pasivity v jejím vedení. Neuspokojivá schopnost mobilizace mas a jejich využití při masových demonstracích mělo svůj obraz například v nedůsledném protestu proti zákazu spartakiády. V praxi byla strana málo konfrontační a nedostatečně se věnující agrární a národnostní otázce. V odborové práci byla shledána celá řada zásadních vad, mnohdy zapříčiněná nedostatečně vyhraněnou komunistickou linií. Kominternu dále apelovala na nutnost připravit KSC k vedení nesmiřitelného boje proti vládě při prosazování své politiky a k případnému odchodu do ilegality.¹⁶ Vedení EKI se však také obávalo silící rozdílnosti názorů mezi ústředním výborem a ústřední kontrolní komisí KSC, což by mohlo vést k nebezpečí mocenské duality ve straně.¹⁷ Jak je však patrné z protokolu VI. kongresu Kominterny z 1. září 1928, českoslovenští komunisté v písemném prohlášení před kongresem vyjádřili souhlas s politickou a organizační linií sovětské komunistické strany a s rozhodnutím EKI.¹⁸ Je zřejmé, že KSC těmito kroky zcela dobrovolně akceptovala vazalskou pozici v nadnárodní organizaci Kominterny.

Kominternu se vydala po VI. kongresu na cestu boje proti „pravým úchylkám“, pravicovým tendencím a „pravému oportunismu“ v souladu s děním v rámci VKS(b) a pod dohledem jejího upevňujícího se stalinského vedení. Pro kominternovské vedení tento vývoj znamenal jediné – iniciovat čistku mezi komunisty, kteří odmítali přijmout oficiální stranickou linii spojenou s „ultralevou“ taktikou. Započal proces k definitivnímu ovládnutí Kominterny a EKI oddanými stoupenci Stalina a jeho oligarchického vedení. Jen do roku 1930 bylo vyloučeno 7 soudruhů z řad EKI zvolených mimo jiné na VI. kongresu v souladu s bojem proti „pravicovým

14 Degras, J.: *The Communist International*, s. 446–448.

15 V přijatých tezích Kominterny bylo prvorepublikové Československo definováno jako součást celé řady smluv a dohod menších i větších států pod diktátem Londýna a Paříže s cílem přípravy války a kontrarevoluce proti SSSR. Vývoj v Německu měl být definitivním důkazem tohoto procesu. (Bukharin, Nikolai: *Communism and the International Situation*. London 1929, s. 11–12).

16 Bukharin, N.: *Communism and the International Situation*, s. 38.

17 Degras, J.: *The Communist International*, s. 449.

18 Tamtéž, s. 548.

tendencím¹⁹. Dále bylo v tomto období mezi zářím 1929 a lednem 1930 postaveno před prověřkovou komisí 239 stranických funkcionářů. Výsledkem bylo 31 potrestaných členů a 7 vyloučených z VKS(b), ale především byl zaset strach a vzájemná nedůvěra.¹⁹

Analogicky měly být přijaté postupy aplikovány i na jednotlivé národní členské sekce s cílem je očistit od pravicových tendencí, oportunistů a zejména od kritiků a odpůrců stalinského vedení a jeho politické linie. Nastoupená cesta měla zásadní dopad na personální obsazení většiny komunistických stran a destabilizaci jejich fungování. Vyloučení nebo dobrovolný odchod mnohdy doposud klíčových straníků měly být kompenzovány nástupem nových ideově prověřených soudruhů. Komunistická internacionála se tak stala mimo jiné významným centrem výchovy oddaných stranických kádrů jednotlivých komunistických stran, které měly být garancí kontinuity vlivu moskevského vedení.

Organizační struktura a procesy Kominterny

Do jisté míry stranou zájmu a v mnohém neprávem v porovnání s politickou linií Kominterny zůstává vývoj její organizační struktury a navazujících procesů spojených s rozhodováním, pravomocemi a řízením jednotlivých národních sekcí. Organizační struktura Kominterny a její pravomoci procházely svým vývojem, který reflektoval politickou linii a mocenské požadavky moskevského vedení. Změny podléhaly schválení jednotlivých kongresů a na první pohled vzbuzovaly pocit demokratičnosti a legitimizovaly dění v celé mezinárodní organizaci. Zda a jak byly jednotlivé pravomoci a procesy důsledně aplikovány v praxi, bylo však zejména v „třetím období“ mnohdy vázáno na aktuální direktivy stalinského vedení.

Staronovým tématem kongresu byla diskuze o přijetí nových stanov s cílem konsolidovat změny uskutečněné mezi jednotlivými kongresy a zejména potvrdit další postup při centralizaci jejího vedení. Nové stanovy stvrdily pozici světového kongresu jako nejvyššího orgánu Kominterny a EKI bylo nadále řídicím orgánem v období mezi kongresy s pravomocí vydávat směrnice a kontrolovat činnost jednotlivých sekcí. Výkonný výbor ještě posílil svou pozici a jeho rozhodnutí byla nejen závazná pro všechny členské sekce, ale měla být také bezodkladně splněna. Iluzi demokratičnosti vyvolávalo právo sekcí se proti nařízení EKI odvolat v rámci světového kongresu, ale do doby, než dokud kongres přijal zrušení daného nařízení, bylo povinností akceptovat a vykonávat rozhodnutí EKI. Totožný postup platil i v rámci EKI pro rozhodnutí prezidia, politického sekretariátu a regionálních kanceláří.²⁰ Prezidium nově disponovalo právem vytvářet regionální kance-

---

19 McDermott, K. – Agnew, J.: Kominternu, s. 95–97.

20 Českoslovenští komunisté podléhali středoevropskému sekretariátu, v jehož čele po řadě rekonstrukcí zasedl 31. března 1928 Travin. (Voráček, E.: Politika Kominterny, s. 126).

láře, stálé komise, vysílat své komisaře²¹ a instruktory do jednotlivých členských sekcí, ale také například jmenovat redakční rady časopisů. Potencionální odpor představitelů jednotlivých ústředních výborů komunistických stran, eventuálně celých skupin, i v případě jejich rezignace byl hodnocen jako „dezorganizace komunistického hnutí“. Kominternu přijala rozhodnutí, že každý vedoucí post (mandát) ve straně již nepatří jeho držiteli, ale přímo celé Kominterně. Stanovy dále podmiňovaly případné získání mandátu v jednotlivých ústředních řídicích orgánech souhlasem EKI. Dva nové odstavce číslo 6 a 7 přidané do stanov rozšířily pravomoci EKI i do oblasti masových dělnických organizací. Profinternu, Mezinárodní dělnická pomoc, Mezinárodní rudá pomoc a řada dalších organizací byla přímo podřízena EKI. Výsledky VI. kongresu a přijaté změny stanov výrazně přispěly k posílení centralismu v rámci Kominterny a ovládnání komunistických stran a hnutí z jednoho mocenského centra v podobě EKI.²² Centralizace na první pohled přinesla úplnou kontrolu nad děním v členských sekcích, ale také znamenala odliv nezanedbatelného počtu členů a sympatizantů z řad kvalifikovaných dělníků a intelektuálů. Velmi často tak docházelo k čistě formálnímu předávání informací ve snaze se vyhnout možné konfrontaci s moskevským vedením, které by mělo fatální personální dopady spolu s případným omezením finančních zdrojů poskytovaných v rámci Kominterny.

KSČ ve stínu Kominterny

Nespokojenost s vývojem v KSČ, která zazněla na VI. kongresu Kominterny, měla dohru v podobě otevřeného kritického dopisu československým komunistům. Kongres také schválil ustavení vyšetřovací komise pro řešení krize v KSČ, na jejíž půdě vyzval oddaný bolševik Klement Gottwald k důrazné bolševizaci KSČ. Ne náhodou byl zvolen účastníky kongresu za člena EKI.²³ Komise i potřebné direktivy k definitivní bolševizaci československé sekce byly připraveny, ale bylo otázkou, zda a jak rychle budou požadavky moskevského vedení naplněny. Východiskem pro komunisty se stal oficiálně VI. kongres, který dle jejich názoru: „... vyjasnil základní otázky vývoje kapitalismu v nynější periodě relativní stabilizace a z tohoto plynoucí otázky taktického postupu komunistické strany. V tomto směru vykonal světový kongres nesmírnou práci tím, že podrobně analyzoval ráz nynější stabilizace kapitalismu, určil na základě této analýzy jako hlavní politický problém pří-

21 Již v roce 1929 v rámci boje proti pravicovým tendencím vyslala EKI svého zástupce do USA, který měl právo vetovat rozhodnutí ÚV Komunistické strany Ameriky, pokud by byla v rozporu s direktivami a politikou EKI (Adíbekov, M. G. – Šachnazarova, N. E. – Širiňja, K. K.: Organizačionnaja struktura Kominternu, s. 20).

22 Tamtéž, s. 21–22.

23 Bieliková, Jarmila: Dějiny Komunistické strany Československa v datech. Praha 1984, s. 224.

tomnosti problém nebezpečí nové imperialistické války a učinil ústředním úkolem KS otázku boje proti válečnému nebezpečí. Světový kongres postavil proti sociálnědemokratickému pojetí stabilizace kapitalismu, podle něhož se během stabilizace rozpory kapitalistického řádu zmírnily, pojetí Komunistické internacionály, že právě tato stabilizace kapitalismu co nejvíce zostruje rozpory kapitalistického řádu a že proto právě stabilizace kapitalismu je východiskem pro další vývoj proletářské revoluce... Za nynějších podmínek kapitalistické stabilizace vyrůstají proto pro Komunistickou internacionálu zcela nové významné problémy. Nelze popírat, že i v řadách Komunistické internacionály zapustilo kořeny nesprávné sociálnědemokratické pojetí stabilizace, podle něhož stabilizace vede k oslabení vnitřních rozporů kapitalistického řádu.²⁴ Vzkaz byl jasný, nemělo být pochyb o spojení sociální demokracie a kapitalismu spolu s nutností očistit Kominternu i její národní sekce od sociálnědemokratického vlivu a relikvů.

Úkolem československých komunistů bylo nalézt a odstranit všechna nebezpečí hrozící jejich straně na základě Kominternou přijatých tezí. Pro případnou diskuzi však nebylo místo, vždyť vše již analyzoval VI. světový kongres. Stoupenci bolševického směru za podpory a dohledu kominternovských analytiků označili situaci v KSČ za rozvinutou krizi eskalovanou neúspěchem Rudého dne a zcela překonávající doposud největší stranickou krizi.²⁵ Oportunistickou pasivitou měla vystřídat vnitrostranická diskuze oficiálně probíhající napříč stranickou strukturou s cílem naplnit požadavky VI. kongresu a dokončit bolševizaci KSČ.²⁶ Paradoxně téma diskuze a neúspěch Rudého dne však nebyly pro československé komunisty ničím novým. ÚV KSČ přijal na své schůzi konané ve dnech 9. a 10. července 1928 v předvečer VI. kongresu Kominterny usnesení o zahájení nejširší vnitrostranické diskuze následovanou diskuzí veřejnou. Řada bodů ale již překvapivě korespondovala s novou politickou linií Kominterny, jež měla být přednesena na blížícím se světovém

---

24 P., R: Na rozhraní. Komunistická revue, roč. V, 1928, č. 10., s. 788–789.

25 „V naší straně se po Rudém dni rozvinula krise, která svým významem pro vývoj strany ještě daleko překovává první krizi strany. To plyne už z objektivní situace. Krise naší strany vznikla na bodu obratu ve vývoji třídního boje. Vznikla v době, kdy buržoasie stupňovala svou ofenzivu do dosud neznámých forem, kdežto na druhé straně lze zjistiti vzrůstající rozhodnost proletářských mas k obraně proti útoku buržoasie. Právě proto, že jde o takový základní obrat celé politické situace v ČSR, právě proto, že tato stranická krise rozvíjí ve znamení zostřeného nebezpečí imperialistické války, právě proto je její význam mnohem hrubší a větší, než byl význam první krise, jejíž východisko netkvělo tak ve specifických poměrech naší země, protože se tato první krise rozvinula v nejužší souvislosti s krizi v německé straně po ztracené bitvě 1923. V první krizi strany bylo prohloubení stranické diskuze bržděno právě tím, že při jejím vzniku nehrály takovou roli zkušenosti v Československu, jako spíše v Německu, kdežto nynější druhá krise se rozvinula právě na základě zvláštních poměrů v Československu.“ (P., R: Na rozhraní. Komunistická revue. 1928, roč. V., č. 10., s. 789–790).

26 P., R: Na rozhraní. Komunistická revue, roč. V, 1928, č. 10., s. 788–792.

kongresu. Stěžejním cílem rokování mělo být ozdravení a nalezení východisek pro další rozvoj strany samotné. Debata měla proběhnout v souladu s leninskými tradicemi a zároveň měla respektovat bolševickou linii. Je důležité připomenout, že samotná diskuze ale byla akcí komunistické strany a musela probíhat v jejích ideologických intencích. Ústřední výbor připravil jednotlivé oblasti a témata pro stranickou diskuzi. Prvním okruhem měla být debata o situaci uvnitř strany i mimo stranu ve vztahu k neúspěšnému Rudému dni. Akceschopnost strany byla hlavním tématem druhého připraveného okruhu. Pro mnohé diskutující se jednalo o hlavní problém strany. Následovala témata nedostatků a chyb ve straně, problém ideologického boje a s ním spojeného teoretického vzdělávání členů strany. Pátou oblastí se stala disciplína a autorita ve straně. Bylo otázkou, zda se mělo jednat o diskuzi. Hlavním obsahem měla být sebekritika a kritika s cílem získat důvěru členů strany ve své vedení a také oslovit masy. O důležitosti sebekritiky a kritiky svědčí skutečnost, že tomuto tématu bylo věnováno i další téma. Obě kritiky měly vychovávat masy a získat jejich sympatie pro stranu. Jinak řečeno všechny debaty měly probíhat podle principů demokratického centralismu, vždy s ohledem na skutečnost, že se jedná o akci samotné komunistické strany s cílem k další bolševizaci strany.²⁷

Na cestě k ovládnutí strany

Koncem září 1928 projednával ÚV KSCŽ závěry VI. kongresu Kominterny a jejich dopady na československé komunisty. Stěžejním tématem zasedání se staly vnitrostranické poměry obzvláště v situaci, kdy EKI adresovala svůj Otevřený dopis členům KSCŽ. V souladu s požadavky moskevského vedení Klement Gottwald inicioval politickou rezoluci k československé otázce a závěrům VI. kongresu Kominterny spolu s Manifestem k dělnické třídě o bojových akcích a směrnice k vnitrostranické a veřejné diskuzi.²⁸ Úkoly byly zadány a českoslovenští bolševici měli dokončit bolševizaci nejen strany, ale také celého komunistického hnutí.

Zejména před bolševickým křídlem v KSCŽ vyvstal problém, jakým úspěšným způsobem se vypořádat s Otevřeným dopisem a získat definitivně důvěru vedení EKI v jejich schopnosti. Obzvláště pokud měla být součástí požadavku otevřená veřejná diskuze, o jejímž požadovaném výsledku bylo již rozhodnuto. Řada komunistů byla konfrontována s dilematem, jak přistoupit k debatám spojeným s Otevřeným dopisem a jak uspokojit moskevské vedení a zvítězit ve vnitrostranickém boji. EKI požadovalo uskutečnit nejširší diskuzi za účasti všech členů strany. Zda to bylo reálné, či nikoli, nemělo být tématem úvah stranického

27 Svoboda, J.: O naší diskuzi. Komunistická revue, roč. V, 1928, č. 8., s. 561–565.

28 Rezoluce byla zveřejněna na stránkách Rudého práva 2. října 1928 a v publikaci Od oportunistické pasivity k bolševické aktivitě. (Bieliková, J.: Dějiny Komunistické strany Československa v datech, s. 225–226).

vedení. Cíl byl jediný, dokončit bolševizaci strany a nekompromisně odstranit odpůrce tohoto směřování.²⁹

Již z reálné formy a provedení diskuze mělo být jasné vyhranění se proti sociální demokracii: „Otázka diskuse samo o sobě jest vždycky ožehavou otázkou pro stranický nebo organizační útvar, o jehož nedostatcích má býti diskutováno. Veřejná diskuse přináší s sebou vždy vedle prospěchu současně i nebezpečí. Prospěch veřejné diskuse je, že odhalujíc bezohledně a veřejně před všemi příslušníky slabiny a chyby, působí opravdu výchovně, nutíc široký kádr členstva, aby si jich všiml, a burcujíc široké stranické kruhy k práci i akci na jejich odstraňování. Každá veřejná diskuse na druhé straně nese s sebou nebezpečí, že odhalujíc veřejně určité slabiny organisace, odhaluje je nejen před těmi, kteří mají být nad odstraňováním jejich zainteresováni, ale odhaluje je i před nepřáteli, dávajíc jim možnost agitačně je zneužít. Toto nebezpečí, které s sebou veřejná diskuse přináší, bývá také největším důvodem k tomu, že mnozí u nás se veřejné diskusi brání, s odůvodněním, že přináší víc škody než prospěchu. Tento odpor proti veřejnému projednávání vlastních chyb a nedostatků, je jedním z oněch dosud nepřekonaných zůstatků staré sociálnědemokratické výchovy, kterou trpí i naše strana, zvláště v řadách našeho členstva... KSČ, ostatně má již za sebou řadu zkušeností vlastních, které jí ukázaly, že veřejná diskuse, která odhaluje chyby a nedostatky, nemůže škodit, naopak, může jí prospět, je-li současně provázena usilovnou snahou a prací, směřující k odstranění zjištěných chyb... Není, proto žádného důvodu veřejné diskusi se vyhýbat, naopak, přispěla neúspěchů, které jsou v Otevřeném listě exekutivy vytýkány a kterých se strana v posledních dobách dožila, nutí k tomu, aby bylo skutečně se vši otevřeností nejen před tváří nejširší stranické veřejnosti, ale i před tváří dělnické veřejnosti vůbec diskutováno, aby byl podán důkaz, že strana svoje chyby nepřehlídí, je si jich vědoma, a dovede příčiny jejich, jakmile je zjistila, s pevnou vůlí a bezohledností odstraňovati.“³⁰

V souvislosti s Otevřeným dopisem se opětovně skloňoval důrazný a systematický boj proti oportunistickým úchylkám. Boj měl však tentokrát probíhat nikoli mechanicky, ale na základě ideologického působení a bolševizace. Nezastupitelné místo měla mít i bolševická sebekritika v rámci celé strany, vedení nevyjímaje.³¹

---

29 Akce spojené s Otevřeným dopisem ze strany KSČ vnímal středoevropský sekretariát Kominterny koncem listopadu 1928 jako zcela nedostatečné. Nepodařilo se také získat zásadní podporu pro bolševickou opozici ve straně. Gottwaldovské křídlo stále mělo velmi malou podporu na krajské úrovni vyjma bratislavského, košického, libereckého a ústeckého kraje, a to navzdory nátlaku moskevského vedení. (Voráček, E.: *Politika Kominterny*, s. 131).

30 Zápotocký, Antonín: *KSČ a Otevřený list EKI I. Komunistická revue* roč. V, 1928, č. 10., s. 792–795.

31 Pro další vývoj komunistických stran sdružených v Kominterně, se stala sebekritika účinným nástrojem při prosazování bolševických metod. Rok 1928 byl zlomový v jejím používání v rám-

Nová stranická linie měla vycházet z demokratických zásad umožňujících kritické vystoupení jednotlivých členů, ale v naléhavých případech mělo vedení strany disponovat právem nepřipustit kritiku ani diskuzi a přijmout direktivní nařízení. Vznikl mechanismus, jenž vše nebolševické považoval za jednu z řady úchylek, které je nutné podrobit kritice a následně je odstranit. Nositelé těchto úchylek měli možnost sebekritiky a následně změny názoru. Pro celou členskou základnu platila povinnost kritizovat vše nebolševické. Oficiálně KSČ sama sebe prezentovala jako revoluční armádu, jejíž příslušníci vše vykonávají zcela dobrovolně a s entuziazmem.³²

Do konce roku 1928 za vydatné podpory EKI postupně sílila snaha skupiny tvrdého bolševického směru uchopit moc v KSČ. Opětovně se v rámci boje proti oportunistu dostal do popředí vztah některých členů komunistické strany k sociálním demokratům. Sociálně demokratické dědictví spojené se vznikem komunistické strany mělo být důvodem řady neúspěchů. Jílkovo vedení mělo představovat oportunistickou pasivitu a protiklad k jediné správné bolševické aktivitě.³³ Nedostatky v organizaci strany a její neúspěšná politika byly dalším dokladem oportunistu ve vedení strany a také u řady členů. Nedostatečné používání bolševických metod mělo mít za důsledek krach řady akcí pořádaných komunistickou stranou.³⁴ Přívrženci nekompromisního bolševického přístupu

---

ci VKS(b) a celého Sovětského svazu a téměř s nulovým zpožděním zasáhl i KSČ. Sebekritika se stala zvláštní bolševickou metodou výchovy členů strany a v případě diktatury proletariátu s dopadem na celou společnost. Nemělo jít o jednorázový proces, ale o permanentní činnost odhalující chyby a slabosti v rámci strany a následně celé společnosti. Masová sebekritika v bolševickém pojetí měla vést k odhalení případných ideových úchylek, které měly být v rozporu se stranickou ideologií. (Stalin, Josif, Vissarionovič: Proti znehodnocení hesla sebekritiky. Komunistická revue, roč. V, 1928, č. 8., s. 580–585). Sebekritika a kritika případných ideových úchylek se stala jedním ze zásadních mocenských nástrojů v rámci strany a později celé společnosti. Vezmeme-li v úvahu neustálé změny v pohledu na správnost bolševické ideologie, bylo velmi jednoduché pořádat doslovné hony na mocenské konkurenty a odpůrce.

- 32 „V revoluční armádě nemůže panovat bezduchá disciplína, slepě vykonávající rozkazy s hůry. V revoluční armádě musí býti dobrovolná disciplína, založená na tom, že o nutnosti vykonávání rozkazů jest každý přesvědčen, a že jest mu splnění jich věcí jasnou a samozřejmou. Aby revoluční vojáci ve chvílích nutnosti rozkazy jim dávané bezpodmínečně plnili, musí míti k vedení důvěru. Důvěru, založenou na spolupráci a nejširší vnitrostranícké demokracii, a ne na slepé mechanické poslušnosti. Soudružská důvěra a bojová disciplína příslušníků komunistické strany může být vybudována jen cestou bolševické kritiky a sebekritiky, bez ní se nemůže strana zbavit ani oportunistických úchylek, ani získat důvěry mas a vést je k úspěšným akcím.“ (Zápotocký, Antonín: KSČ a Otevřený list EKI II. Komunistická revue, roč. V, 1928, č. 11., s. 855–858).
- 33 Reissner, K.: Od oportunistické pasivity k bolševické aktivitě v agitpropoddělu KSČ. Komunistická revue, roč. V, 1928, č. 11., s. 823–835.
- 34 Beuer, Gustav: Organizační zákoutí oportunistu. Komunistická revue, roč. V, 1928, č. 11., s. 835–848.

viděli jedinou cestu v radikální změně vedení a v bezodkladné ideologické očistě strany. Požadované změny ve směřování a vývoji KSČ měly být potvrzeny na nejbližším sjezdu.

V. sjezd KSČ

Pro československé komunisty započal stěžejní rok 1929 stávkou textilních dělníků v severních Čechách za zvýšení mezd bez ohledu na stále platné kolektivní smlouvy. Stávka požadovaný úspěch nepřinesla a poté, co se textilní dělníci začali vracet do práce, byla 12. února ukončena. Téma a průběh stávky se stal okamžitým střetem názorových proudů v komunistické straně. Její hodnocení před nadcházejícím sjezdem odráželo situaci v komunistické straně. Bolševické křídlo stávku hodnotilo navzdory řadě nedostatků jako správný krok k uskutečnění revoluční taktiky v souladu s požadavky Kominterny. Odmítalo srovnání s krachem Revolučního dne z minulého roku, jehož neúspěch připisovalo oportunistické pasivitě. Stávka ukázala nutnost vypořádat se s oportunistickým dědictvím v podobě sociálně demokratických praktik u části vedení a členů strany.³⁵ S tímto hodnocením přicházelo bolševické křídlo ve straně na nadcházející sjezd a její čelný představitel Klement Gottwald netajil své představy o jeho účelu a průběhu: „V. sjezd strany bude sjezdem vpravdě historickým. Jeho význam jest dán všeobecnou situací, v níž se nachází; dále stavem a krizí strany, k jejímuž konečnému řešení musí sjezd učiniti rozhodný krok; konečně s rozsahem a dalekosáhlostí příštích úkolů strany, které sjezd musí vytyčiti a precisovati. Podle toho možno úkol sjezdu rozdělit na řešení třech hlavních skupin problémů: Za prvé analýsu situace mezinárodní a situace Československa; za druhé kritické hodnocení stavu strany; za třetí stanovení hlavních taktických úkolů našeho hnutí.“³⁶

Ve druhé polovině února³⁷ se konal postupně na několika místech³⁸ V. sjezd KSČ, který zahájil Klement Gottwald. Ve svém projevu se zaměřil na přetrvávající krizi ve straně a neudržitelnost této situace. Dle očekávání se zásadně vyhranil proti sociálně demokratickým tradicím ve straně a požadoval maximální uplatňování usnesení VI. kongresu Kominterny. Samozřejmě nemohl být opomenut

---

35 Reimann, Pavel: Dějiny Komunistické strany Československa. Praha 1931, s. 237–245.

36 Gottwald, Klement: K V. sjezdu KSČ. Komunistická revue, roč. VI, 1929, č. 1., s. 1.

37 Sjezd se konal 18.–23. února 1929, ale ještě např. na stránkách lednové Komunistické revue byl plánovaným termínem 10.–17. únor 1929 (Gottwald, Klement: K V. sjezdu KSČ. Komunistická revue, roč. VI, 1929, č. 1., s. 1.).

38 Sjezd postupně probíhal: 18. 2. Libeň, sál Čechie, 19. 2. Národní dům na Vinohradech, 20. 2. Obecní dům v Karlíně, 21. 2. Holešovice, sál Domoviny, 22.–23. 2. Národní dům na Smíchově. Oficiálním důvodem, který vedl ke konání sjezdu na různých místech, prezentovaným představiteli komunistické strany, byla perzekuce. Jiné prameny upozorňují na záměr ze strany bolševického křídla, které mělo touto taktikou tříštit opozici ve straně.

ani otevřený dopis EKI a úkoly, které z něho pramenily pro Komunistickou stranu Československa.³⁹ Pokud někdo z řad delegátů sjezdu očekával pokračování diskuzí, které plnily stránky stranického tisku a následně pokračovaly na stranických schůzích, mohl být překvapen poměrnou jednoznačností průběhu sjezdu. Bolševické křídlo ve straně však již před sjezdem deklarovalo své představy o průběhu a programu tohoto sjezdu: „Po prvé po dobu trvání KSCČ stojí na denním pořádku sjezdu naší komunistické strany otázka programu strany. Teď, když VI. světový kongres Komunistické internacionály se usnesl na programu Komunistické internacionály, na programu leninské světové strany, stalo se jedním z nejdůležitějších úkolů každé jednotlivé sekce Komunistické internacionály vypracovati v rámci všeobecného programu KI svůj vlastní program, který konkretisuje zásady našeho mezinárodního programu pro jednotlivé státy. Také program KSCČ, jehož vypracování má být usneseno V. sjezdem, nemůže být ničím jiným než konkretisovaným přenesením zásad programu KI na československé poměry. KSCČ je jen částí veliké mezinárodní komunistické světové strany, a tímto faktem je už určen i ráz jejího příštího programu.“⁴⁰

Vedení EKI za zásadní podpory stoupců bolševického směru v KSCČ pokračovalo v ofenzívě a nechtělo ponechat nic náhodě. Otevřený dopis EKI V. sjezdu to měl jen podtrhnout. O důležitosti dokumentu svědčí skutečnost, že byl delegátům pečlivě přečten v českém a německém jazyce, aby nedošlo k pochybám při jeho výkladu.⁴¹ Vedení EKI v dopise zhodnotilo půlroční snažení československých komunistů při plnění zadaných úkolů. Československým komunistům se stále nedařil požadovaný definitivní obrat od oportunistické pasivity k bolševickému pojetí. Důvodem měla být nedostatečně rozvinutá široká diskuze korespondující s bolševickým přístupem. Pokud rozprava proběhla, měla za cíl dle hodnocení EKI pouze problém neúspěšného Rudého dne. Zásadním cílem měla být však diskuze zaměřená na podporu bolševizace strany a s tím spojené nejbližší úkoly. Velké rezervy shledalo vedení EKI v oblasti výměny stranických kádrů nezatížených sociálně demokratickou tradicí.⁴² Z nedůsledné kádrové politiky měl také pramenit zcela

39 Gottwald, Klement: Zahájení sjezdu. In: Protokol V. řádného sjezdu KSCČ. Praha 1978, s. 27–28.

40 Reimann, Paul: Otázka programu na V. sjezdu KSCČ. Komunistická revue, roč. VI, 1929, č. 1., s. 25.

41 Českou verzi přečetl Jan Šverma a německou Rudolf Appelt. Problém s vícejazyčností stranických dokumentů mnohonárodnostní KSCČ byl dlouhodobým problémem a nejen v tomto případě nedošlo k důslednému překladu do jazykových mutací jednotlivých menšin.

42 Radikalizace postupu proti sociální demokracii a nutnost nekompromisního prosazování bolševických zásad se staly jedním ze stěžejních témat sjezdu na základě požadavku zástupců Kominterny a jejího moskevského vedení. Nebylo tedy překvapením, že zástupce Kominterny Paul ve svém příspěvku opětovně připomněl požadavek na zostřený boj proti sociální demokracii a nebezpečí oportunismu a reformismu v řadách komunistické strany. Nesmlouvavý přístup měl přivést do řad komunistické strany další členy a sympatizanty. (Protokol V. řádného sjezdu

nepřípustný názor, že sociálně demokratické strany jsou spolu s komunistickými stranami reprezentanty dělnické třídy. Zejména pro československé komunisty mělo být zcela zásadní očištění strany od sociálně demokratických tradic a z nich pramenícího pravého nebezpečí. Nedůslednost v boji proti tomuto nebezpečí měla mimo jiné být jednou z příčin oslabování pozice komunistů v odborovém hnutí. Vedení EKI naopak vyzdvihlo a podpořilo ve svém otevřeném dopise stranickou skupinu v čele s Klementem Gottwaldem, který projevil největší aktivitu a pochopení pro úkoly obsažené v otevřeném dopise.⁴³ Bylo více než srozumitelné, koho Kominternu a moskevské vedení očekává v čele Československé komunistické strany. Provázanost mezi KSČ a Komunistickou internacionálou měla postoupit do dalšího ještě užšího stádia.

Postup bolševizace

Konec sjezdového jednání a přijetí celé řady dokumentů neznamenalo uklidnění vnitrostranické situace. Odpůrci a kritici autoritativního bolševického směru kritizovali průběh a údajnou nedemokratičnost sjezdu. Jednalo se zejména o systém výběru jednotlivých míst, o kterém důvěrníci informovali delegáty až v ranních hodinách aktuálního sjezdového dne. Další výtkou byl průběh a samotná forma hlasování, kdy docházelo k odsouhlasení celých kandidátek, což jen dále posilovalo vliv vedení. Představitelé opozice ve straně byli vyloučeni nebo jim byla pozdě doručena informace o aktuálním místě jednání. Samostatnou kapitolou byl odpor proti direktivnímu přístupu Kominterny a jejímu moskevskému vedení. Následující měsíce byly ve znamení vnitrostranických čistek zejména proti tzv. oportunistickým skupinám a jejich údajnému likvidátorství. Jinak řečeno, kdo nesouhlasil s radikální bolševizací strany a její maximální podřízeností Komunistické internacionále, neměl v KSČ nadále co pohledávat. Důsledné čistky se týkaly i ostatních organizací, které byly pod vlivem komunistické strany. Silná skupina v Rudých odborech vedená Arno Haisem byla v průběhu března označena za strůjce kontrarevolučního puče namířeného proti komunistické straně a jejímu vedení. Na podporu Haise a proti metodám vedení strany vystoupilo 26 komunistických poslanců a senátorů v čele s Václavem Bolenem, Bohumilem Jílkem a Aloisem Neurathem s kritikou poměrů ve straně. Reakce Klementa Gottwalda a ÚV KSČ byla k vystoupení těchto poslanců nekompromisní. Jednotliví členové byli označeni za likvidátory a měli být zcela izolováni. Ústřední výbor na svém zasedání 1.–2. června 1929 přijal rozhodnutí o jejich vyloučení.⁴⁴

KSČ. Praha 1978, s. 383–396).

43 Protokoly V. řádného sjezdu KSČ. Praha 1978, s. 363–366.

44 Reiman, Pavel: Dějiny KSČ. Praha 1961, s. 264–266.

Přijatá rozhodnutí bolševizovaného ÚV KSČ byla stále více koordinována s orgány Kominterny s cílem očistit komunistické hnutí od všech nesouhlasných hlasů a kritiků. X. plenární zasedání EKI konané od 3. do 19. července 1929 toho bylo jasným dokladem. Základním tématem jednání byl definitivní přechod od politiky „jednotné fronty“ k politice „třída proti třídě“ a stvrzení hodnocení sociálních demokratů jako představitelů sociálfašismu. Na programu jednání nechybělo ani vyloučení kritiků Nikolaje Bucharina, Benjamina Gitlowa, Miquela Serry a Julese Humberta-Droze z předsednictva EKI a členů Bohumila Jílka, Jaye Lovesona, Maurice Spectora a dalších. Nejen v případě Jílka již došlo k jejich vyloučení z národních sekcí a tento postup byl pozitivně hodnocen EKI jako krok k očištění komunistického hnutí od sociálnědemokratické prohnitosti a oportunistu. V EKI měli od této chvíle zasedat jen oddaní komunisté respektující bolševické metody a směřování komunistických stran. Mezi řadou vyzdvihnutých komunistů se ocitl i zástupce KSČ Pavel Reimann, který získal status kandidáta na členství v EKI. Plenární zasedání potvrdilo směřování Kominterny navzdory klesající členské základně. KSČ poklesl počet členů z 139.000 v roce 1925 na 81.500 v roce 1929 a v případě francouzské sekce z 68.000 na 46.000. Tento trend byl společný i pro další komunistické strany.⁴⁵

Probíhající čistky v Kominterně i jejích národních sekcích měly fatální dopad nejen na kvantitu, ale také na intelektuální kvalitu členské základny. Systém stranických prověrek, který probíhal postupně ve všech komunistických stranách, měl svůj předobraz v samotné EKI, kde již naplno vypukly rozsáhlé čistky.⁴⁶ Kominternu se za této situace stala také centrem výchovy oddaných stranických kádrů jednotlivých komunistických stran, které měly být garancí kontinuity vlivu moskevského vedení. Výchova těchto „elitních“ straníků však neřešila kádrovou problematiku národních sekcí. Pro KSČ, která se stále oficiálně očišťovala od sociálnědemokratické minulosti a zápasila s klesající členskou základnou, byl tento problém velmi ožehavý: „Otázka vychovávání nových kádrů, jejich zařazení do aktivní práce je jednou z nejdůležitějších otázek, která stojí před světovým hnutím komunistickým (nevylučuje Sovětský svaz), je to otázka, která se projevuje každodenně a naléhavě žádá své řešení a rozřešení.“ Důraz na kádrovou politiku však neznamenal oslabení nebo dokonce rezignaci na prosazení správné bolševické linie neboť: „... V řadě sekcí Kominterny musil býti boj za správnou linii probíjen proti oportunismu a likvidátorství, cesta za dobytí většiny dělnické třídy vedla přes mrtvolu likvidátorů a renegátů... Základní kádry komunistického hnutí (a pod slovem kádr rozumíme nejen funkcionářský aktiv v úzkém slova smyslu,

45 Degras, Jane: *The Communist International 1919–1943: Documents: Volume 3 1929–1943*. London 1971, s. 36–38.

46 McDermott, K. – Agnew, J.: *Kominternu*, s. 97.

ale také fundament, na němž je strana vybudována), mající své kořeny v sociálně-demokratické ideologii... kádry vzešlé z doválečné epochy organizace dělnických mas, nesené revolučním příbojem z let 18–21, musily se zhroutit nebo objeviti se bezradně nemohoucími v periodě aktuální proletářské revoluce... Funkcionář, člen revoluční strany, kotvíci však v sociálnědemokratické ideologii a názírání na funkci organisace, půjde s sebou až do určitého okamžiku, kdy zakolísá a musí býti veden, vlečen, místo aby vedl! – A KSČ po V. sjezdu, kterým byla zahájena nová éra ve vývoji strany, ocitnuvši se nyní na cestě za dobytí mas pod novým vedením, probíjí se všemi thesemi a resolučními KI. a V. sjezdem KSČ. – Je jasné, že tyto kádry na nové úkoly nestačí – stojí zde naléhavá otázka nových kádrů.“ Naplňování politiky Kominterny mělo za následek nejen oslabování členské základny, ale také přineslo otázku: Odkud se mají nové kádry rekrutovat? Noví straníci měli být revoluční a nezatížení sociálnědemokratickou minulostí a ochotni akceptovat a aktivně podporovat bolševické postoje v rámci KSČ. Paradoxně kvalifikované průmyslové dělnictvo již nemělo být nositelem revolučního pokroku, ale mělo tíhnout k sociálnědemokratickým principům. Případní zájemci z těchto řad neměli být odmítnuti, ale novým základem strany se měli stát nekvalifikovaní dělníci včetně žen a mladistvých.⁴⁷

VI. sjezd KSČ

Celosvětová hospodářská krize napomohla k radikalizaci části obyvatelstva napříč evropským kontinentem. V případě KSČ došlo k navýšení členské základny, ale bylo otázkou, o jak stabilní a relevantní nárůst straníků se jednalo.⁴⁸ Komunisté předpokládali další prohloubení politické krize a z ní pramenící šanci na posílení svých pozic. Připravovaný VI. sjezd strany měl mimo jiné potvrdit tyto predikce i správnost bolševizace KSČ.⁴⁹

VI. sjezd KSČ se uskutečnil ve dnech 7. – 11. března v pražských Vysočanech a Dejvicích. Jednání sjezdu bylo rozděleno do pěti⁵⁰ základních bloků, které měly korespondovat s úkoly komunistické strany a byly v souladu s požadavky Kominterny a EKI. Sjezd poukázal na ideovou a názorovou jednotu a potvrdil správnost

---

47 Nový, Vil.: Boje o kádry. Komunistická revue, roč. VI, 1930, č. 2., s. 59–64.

48 KSČ dlouhodobě řešila problém kvality členské základny. Straníci velmi často neplatili členské příspěvky, nezúčastňovali se schůzí a nečetli stranický tisk. Proklamovaná uvědomělost a revolučnost byla mnohdy pouze iluzorní.

49 VI. sjezd KSČ a jeho úkoly. Komunistická revue, roč. VI, 1930, č. 3., s. 65–69.

50 Jednotlivé bloky jednání VI. Sjezdu KSČ: 1. Zpráva o politické situaci a úkolech strany. Referoval Gottwald. 2. Odborová otázka. Referoval Šverma. 3. Otázka národnostní. Referoval Kopecký. 4. Otázka agrární. Referoval Volavka. 5. Otázka mládeže. Referoval Guttman. (Protokol VI. řádného sjezdu KSČ. Praha 1931, s. 3).

bolševizace i stranických čistek.⁵¹ Spolu s řadou ekonomických a politických otázek včetně problematiky odborů se na programu sjezdu opětovně objevila národnostní otázka. Zahraničně politická krize a ohrožení versailleského systému bylo prezentováno jako důkaz imperialistického postupu evropských států.⁵² Paradoxně terčem kritiky se stalo i samotné mnohonárodnostní Československo. Vedle nacionálního útisku, který měl být založen na hospodářském a sociálním útlaku potlačovaných národů v Československu, byla nastolena i otázka českého imperialismu. Ten měl být ve skutečnosti reprezentován českou buržoazií, a byl tedy imperialismem ryze českým. Na základě tohoto předpokladu docházelo dle názoru komunistů k potlačování a vykořisťování všech ostatních národností v rámci prvorepublikového Československa.⁵³ Výsledkem takové rétoriky byla jen další destabilizace vnitropolitické situace. Nelze opomenout, že KSČ byla parlamentní stranou a řada těchto názorů našla své místo v projevech komunistických zástupců na parlamentní půdě. Na závěr sjezdu opětovně a dle očekávání potvrdil nastoupenou stranickou linii a další bolševizaci strany v souladu s požadavky Kominterny. V závěrečné zprávě bylo potvrzeno vyloučení některých členů strany označených za její likvidátory.

Bolševizace – cesta do izolace

V souladu s požadavky Kominterny a závěrů VI. sjezdu KSČ byla jedním ze stěžejních cílů komunistů maximální revoluční aktivizace dělnických mas a nastolení diktatury proletariátu. Tato radikální bolševická politika spolu se snahou o dominantní pozici v odborech a při organizování stávkového hnutí narážela na nesouhlas nejen sociální demokracie, ale také dalších levicových stran. Připočteme-li antagonistický a antisystémový postoj komunistů k samotné existenci prvorepublikového Československa, které dle jejich slov bylo agresivním imperialistickým státem účastnícím se na válečných přípravách proti SSSR⁵⁴ a aktivně utlačujícím menšiny, docházelo pro komunisty k nebezpečnému odlivu části dělnických mas nejen k jiným levicovým subjektům, ale také k extrémní pravici.⁵⁵

51 VI. sjezd strany ukazuje cestu. Komunistická revue, roč. VI, 1931, č. 5–6., s. 129–133.

52 Snahy destabilizovat poválečné uspořádání na evropském kontinentě a podnítit a rozdmýchat revoluční konflikt byly podporovány samotnou Kominternou. Nedlouho po VI. sjezdu se konala konference zástupců ÚV KS Velké Británie, Francie, Německa, Polska a Československa od 24.–25. července v Londýně. Na této konferenci angličtí a francouzští delegáti zveřejnili protest proti Versailles a politice svých zemí vůči Německu; polští a čeští delegáti je následovali a přidali požadavek sebeurčení Němců v Československu a ukrajinských a běloruských menšinových oblastí v Polsku. (Degras, Jane: *The Communist International 1919–1943: Documents: Volume 3 1929–1943*. London 1971, s. 154).

53 Protokol VI. řádného sjezdu KSČ. Praha 1931, s. 132–135.

54 Program KI a usnesení VI. sjezdu KSČ. Praha 1931, s. 75.

55 Probíhající hospodářská krize a komplikovaný politický vývoj od počátku 30. let podpořily

Českoslovenští komunisté svou agresivní a antisystémovou rétorikou spolu s neochotou k reálné spolupráci s dalšími levicovými stranami ztráceli podporu a sympatie v celé společnosti. K prvnímu pokusu o změnu politické linie přispěly až události v Německu, které měly odstrašující dopad na československé komunisty. Za této situace překvapivě vystoupil i jinak oddaný spolupracovník a vykonavatel politické linie Klement Gottwald. Spolu s předsedou francouzských komunistů Mauricem Thorezem zaslal 7. dubna 1933 výzvu představitelům EKI k zahájení rozhovorů o možné spolupráci s představiteli II. internacionály. Výzva však nenalezla kladnou odezvu, protože stalinistické vedení vydalo naopak směrnici ukládající všem členským komunistickým stranám zahájit kampaň proti II. internacionále z důvodu její údajné podvrtné činnosti v boji proti fašismu.⁵⁶ Komunisté přijali direktivy EKI, ale v rámci KSČ probíhal vnitřní konflikt spolu s bezradností, jaké zaujmout stanovisko k případné spolupráci zejména se sociálními demokraty v boji proti fašismu a nacismu. Výsledkem vnitrostranického boje bylo vyloučení kritiků politiky Kominterny v čele s Josefem Guttmanem v lednu 1934.⁵⁷

ÚV KSČ v čele s Klementem Gottwaldem nadále strnule pokračoval v nastolené stranické linii schválené Kominternou bez ohledu na politickou realitu. Českoslovenští komunisté se stále prezentovali jako jediní autentičtí bojovníci proti fašismu a nacismu a odmítali jakoukoli spolupráci s ostatními subjekty, pokud se zcela nepodřídí bolševickým myšlenkám a praktikám.⁵⁸ Vývoj v ostatních členských sekcích však již předznamenával blížící se posun v politické linii početně oslabené Kominterny.⁵⁹ Nejprve své síly spojili v únoru francouzští komunisté se sociálními demokraty v boji proti fašismu a obdobná situace nastala také v Rakousku. Zásadní zlom nejen pro československé komunisty přinesl až VII. kongres Kominterny

---

radikálnost i mezi německou menšinou v ČSR. Politické strany reprezentující tyto proudy ve společnosti, např. Deutsche Nationalsozialistische Arbeiterpartei (DNSAP) a následně Sudetendeutsche Partei (SdP) měly ve svých řadách značný podíl dělníků. Nezanedbatelný byl také vliv tzv. „Hakenkreuzlerů“ nejen v případech stávek v Duchcově 1931 a v Mostě v roce 1932. Je nutné zdůraznit, že českou členskou základnu Národní obce fašistické (NOF) tvořili také dělníci a tzv. „lumpenproletariát“ (Pasák, Tomáš a Pasáková, Jana: *Český fašismus 1922–1945 a kolaborace 1939–1945*. Praha 1999, s.105–114). Hlinkova slovenská ľudová strana (HLS) s narůstajícím nacionalismem dokázala oslovit mnohé dělníky, kteří by dle představ komunistů měli patřit téměř automaticky mezi členy a sympatizanty KSČ.

56 McDermott, K. – Agnew, J.: *Kominternu*, s. 132.

57 Bieliková, J.: *Dějiny Komunistické strany Československa v datech*, s. 277.

58 Nedvěd, F: *Jasnou frontou proti oportunistu*. Praha 1934, s. 28–29.

59 *Kominternu procházela vážnou krizí a většina členských sekcí působila v ilegilitě*. V lednu 1934 Manuilskij na 17. sjezdu VKS(b) oznámil, že komunistické strany v kapitalistických zemích mají 860.000 členů. Německá komunistická strana měla „růst“; KSČ měla cca 55.000, Francie 40.000, Polsko (včetně YCL) 30.000, Španělsko 30.000, Spojené státy k 20 000. (Degras, Jane: *The Communist International 1919–1943: Documents: Volume 3 1929–1943*. London 1971, s. 316).

v druhé polovině roku 1935 v Moskvě. Kongres znamenal potvrzení konce „třetího období“ a definitivní nástup období lidových front.

Závěr

Kominternu patřila v době své existence mezi nemnoho nadnárodních organizací se značným vlivem na mezinárodně politické dění. Od svého vzniku na jaře roku 1919, kdy byla tato organizace ustavena, se rozvíjela do své centralizované a nadnárodní podoby s cílem zastřešit a ovládnout široké spektrum radikálních levicových uskupení. V praxi Kominternu fungovala jako svaz komunistických stran – národních sekcí i jako jediná celosvětová integrující politická strana snažící se určovat jednotnou strategii pro celé komunistické hnutí. Zcela zásadní a neopomenutelnou charakteristikou byla i její úzká ideologická a politická vazba na Sovětský svaz spojená také s nezanedbatelnou ekonomickou závislostí na moskevském vedení. Právě ideologická a ekonomická závislost jednotlivých národních sekcí ve svém důsledku znamenala asymetrické postavení sovětských komunistů a jejich VKS(b) vůči všem členským sekcím. Kominternu ve své podstatě za této situace primárně reprezentovala zájmy sovětských komunistů, a naopak odrážela v sobě vnitrostranický boj v rámci VKS(b).

Vývoj a formování Kominterny procházelo řadou časových úseků, které přinášely mnoho zásadních změn a zvrátů. Každá z těchto period měla svůj vliv na dění v jednotlivých národních sekcích. Mezi stěžejní etapy vývoje Kominterny a celého komunistického hnutí patří i tzv. „třetí období“ uvozené roky 1928–1933 a závěry VI. a VII. kongresu Kominterny. Zásadní posun „doleva“ a nástup politiky „třída proti třídě“ ve snaze o definitivní bolševizaci národních sekcí měl svůj předobraz v probíhajícím vnitrostranickém boji v rámci VKS(b). Boj proti všemu nebolševickému v kombinaci s prostým soupeřením v jednotlivých komunistických stranách přivedl řadu z těchto stran na pokraj kolapsu. Nebylo výjimkou, že antisystémoví komunisté byli v řadě zemí vnímáni jako stejné, ne-li větší nebezpečí pro demokracii než fašisté či nacisté. Reálný posun v politice Kominterny přinesly až mezinárodně politické události spojené s uchopením moci nacisty a fašisty, ale tato, byť částečná změna přišla již příliš pozdě.

KSČ prošla v „třetím období“ zásadní změnou a stala se zcela oddanou bolševickou národní sekcí. Stranu opustila řada členů se sociálnědemokratickou minulostí, intelektuálů a odpůrců nekompromisní bolševizace. Případní kritici byli umlčeni nebo vyloučeni bez ohledu na viditelný rozpor mezi požadavky Kominterny a politickou realitou v ČSR. Vedení KSČ v porovnání s ostatními významnými sekcemi setrvalo na nekompromisní antisystémové rétorice. K zásadnímu posunu oficiální politiky KSČ došlo až na základě závěrů VII. kongresu Kominterny a přijetí strategie lidové fronty.

The Comintern – ‘The Third Period’ and Its Influence on the Communist Party of Czechoslovakia

In the interwar period, the Comintern was one of the few international organisations that strongly affected political affairs in other countries. From its foundation in the spring of 1919 it developed its centralised and supranational form to cover and control a wide spectrum of radical leftist groupings. In practice, the Comintern was a union of national communist parties as well as the only global integrating political party pursuing a united strategy for the entire communist movement. Its close ideological and political bond to the Soviet Union, further related to the rather significant economic dependence on Moscow leaders, was its principal feature. In the upshot, the ideological and economic dependence of the national sections led to the asymmetric position of the Soviet communists and their All-Union Communist Party (Bolsheviks) towards the member sections. Basically, in this situation, the Comintern primarily represented the interests of Soviet communists and, on the other hand, reflected a factional skirmishing within the All-Union Communist Party (Bolsheviks).

The Comintern was developed and formed in stages that brought many substantial changes and turnabouts. Each of these periods had an impact on the national sections. The ‘third period’ lasting from 1928 to 1933 and involving the Sixth and Seventh Comintern Congresses was a crucial period of the development of the Comintern as well as the entire communist movement. The on-going All-Union Communist Party (Bolsheviks) conflict foreshadowed the crucial shift ‘to the left’ and the commencement of the ‘class against class’ policy in an attempt to ultimately bolshevise the national sections. The struggle against non-bolshevism combined with simple jockeying for power inside communist parties brought many of them to the brink of collapse. It was no exception in many countries that anti-systemic communists were viewed as posing the same, or even a bigger, threat to democracy than fascists or Nazis. The shift in the Comintern politics did not come until the international political events associated with the grasp of power by the Nazis and fascists; however, even this partial change emerged too late.

The ‘third period’ was marked by a crucial change of the Communist Party of Czechoslovakia that became a loyal Bolshevik national section. Many members with the social democratic past, intellectuals, and opponents of rigorous bolshevisation left the party. Critics were silenced or excluded regardless of the apparent variance between the Comintern requirements and the political reality in Czechoslovakia. Compared to other significant sections, the Czechoslovak Communist Party leaders retained the intransigent anti-systemic rhetoric. It was not until the results of the Seventh Comintern Congress and the adoption of the people’s front principles that the official policy of the Communist Party of Czechoslovakia underwent a cardinal revision.